

INESS

Róbert Chovanculiak

FÍNSKY SEN

**AKO SA POUČIŤ Z FÍNSKYCH CHÝB
A SKUTOČNE REFORMOVAŤ ŠKOLSTVO**

Obsah

Úvod	1
1 Zrodenie hviezdy	2
2 Zdroj úspechu	2
3 Ďalšie vysvetlenia úspechu Fínska z prelomu tisícročí	4
4 Ďalšie problémy Fínskeho školstva	6
5 Záver a odporúčania	8
Zdroje	10
O autorovi	13

Úvod

Fínske školstvo je na Slovensku často nekriticky obdivované a predkladané ako vzor kvalitného vzdelávacieho systému, ktorým by sme sa mali inšpirovať. Tento nekritický pohľad je prijímaný naprieč rôznymi politickými stranami a odbornými kruhmi. V minulosti bola slovenská ministerka školstva (za SNS) na pracovnej ceste vo Fínsku, resp. na pozvanie k nám prišli fínski odborníci diskutovať reformu školstva. Súčasné vedenie ministerstva školstva pod stranou SaS verejne vyhlasuje, že fínske školstvo je vzorom pre novú reformu školstva a inšpirovali sa ním pri zmenách v obsahu vzdelávania¹.

Z týchto dôvodov považujem za dôležité odprezentovať aj kritickejší pohľad na fínske školstvo. Textom a diskusiám, ktoré ho vyzdvihovali, bolo na Slovensku venovanej mnoho pozornosti. V tejto analýze sa budem sústrediť predovšetkým na negatívne stránky a problémy fínskeho školstva. To neznamená, že si myslím, že fínske školstvo nemá viaceré pozitíva a prednosti. Cieľom tejto analýzy je však vychýliť ručičku verejnej diskusie viac k realistickému pohľadu, čo v momentálnej situácii na Slovensku znamená zdôrazniť možné riziká a negatíva fínskeho prístupu.

1 Zrodienie hviezdy

Príbeh fínskeho zázraku sa začal písať v roku 2000, keď sa v školách uskutočnilo prvé medzinárodné testovanie PISA. V ňom dosiahli fínske deti 1. mieste vo svete v čitateľskej gramotnosti a fínske školstvo sa razom stalo vzdelávacou superstar. Odvtedy začal vo fínsku prekvitať vzdelávací turizmus a zlietavajú sa tam odborníci z celého sveta, aby sa inšpirovali.

Prekvapivé na tomto úspechu Fínska je nie len to, že to prekvapilo okolitý svet. Ale fakt, že to prekvapilo aj samotných Fínov a dokonca aj fínskych odborníkov na vzdelávanie. Tí dovtedy nepovažovali svoje školstvo za nejaké významne úspešnejšie a do spomínaného roku 2000 pri jeho reformách hľadali inšpiráciu v zahraničí². Jeden riaditeľ fínskej školy sa vyjadril, takto: „Nemysleli sme si, že sme takí dobrí. ... Tesne pred zverejneným výsledkom PISA som bol súčasťou škandinávskej spolupráce vo vzdelávaní a nikto sa o Fínsko nezaujímal“³.

Úspech fínskeho školstva pokračoval aj v nasledujúcich dvoch testovaniach v rokoch 2003 a 2006. V roku 2003 obsadili fínski žiaci prvé miesto v rámci krajín OECD vo všetkých troch gramotnostiach (čitateľská, matematická a prírodné vedy). A tento úspech sa do veľkej miery zopakoval aj v roku 2006. Avšak od tohto roku v každom ďalšom testovaní počas dvanástich rokov (2009, 2012, 2015 a 2018) klesal celkový počet bodov, ktoré získali fínski žiaci a rovnako klesalo aj ich relatívne umiestnenie v rebríčku krajín. Napríklad v matematike poklesli z druhého miesta vo svete s 548 bodmi v roku 2006 až na 16. miesto s 507 bodmi v roku 2018⁴.

Tento „vzostup a pád“ výsledkov fínskych žiakov vyvolal v zásade dva druhy otázok: čo stálo za pôvodným úspechom a prečo sa začali ich výsledky tak výrazne zhoršovať. Zodpovedanie týchto otázok je kľúčové aj pre slovenské školstvo, v ktorom v súčasnosti prebieha obsahová reforma.

2 Zdroj úspechu

Od zverejnenia výsledkov prvých PISA testovaní v decembri 2001 sa Fínsko stalo inšpiráciou pre úradníkov a politikov z celého sveta. Problémom však bolo, že sa inšpirovali výhradne tým, čo videli okolo seba v čase ich návštevy; alebo tým, čo im o svojom školstve rozprávali miestni odborníci na vzdelávanie. Takáto interpretácia však predstavuje zjednodušený pohľad na školstvo, ktoré je pomerne zotrvačný a konzervatívny organizmus. Inými slovami, to čo videli a počuli návštevníci vo Fínsku v čase ich návštevy, nemuselo byť nutne to, čo stálo za úspechom „zlatých fínskych žiakov“.

Najznámejším vykladačom tajomstiev úspechu fínskeho školstva sa stal Pasi Sahlberg so svojou sériou kníh Fínske lekcie⁵. Podľa jeho interpretácie mal úspech fínskych žiakov tkvieť v absencii štandardizovaných testov, konkurencie a zodpovednosti škôl a naopak v prítomnosti rovnosti a autonómie učiteľov pristupovať k žiakom ako sprievodcovia, ktorí im umožňujú riadiť svoje vlastné vzdelávanie a objavovať svet. Ide o progresívne metódy v pedagogike spájané s tzv. konštruktivismom, ktorý vychádza z predpokladu, že vedomosti sú konštruované samotnými žiakmi a nie prenášané zhora dole od učiteľov. Tento typ vzdelávania je zameraný na žiaka a menšiu rolu hrajú učitelia ako zdroj vedomostí – naopak, iniciatíva má vychádzať od žiakov.

Problém tejto interpretácie úspechu fínskych žiakov je ten, že spomínané princípy školstva a praktiky vzdelávania sa začali do fínskeho systému implementovať veľmi postupne od 70. rokov a ich zavádzanie postupovalo až do 90. rokov. Tieto reformy vyžadovali postupné zmeny vo všetkých oblastiach školstva. Od zmien na pedagogických fakultách, ktoré začali vychovávať nových učiteľov a tí postupne nahrádzali pôvodných, čo postupne zmenilo vzdelávanie na školách, ktorými následne začali prechádzať noví žiaci. Jednoducho zmeny v školstve sa nedajú realizovať cez noc, dokonca ani za rok. Trvá doslova dekády, kým sa zmeny v školstve na papieri prejavujú aj v realite vo forme prvých absolventov, ktorí prešli úplne novým spôsobom vzdelávania.

Existuje viacero výskumov, ktoré ukazujú, že vo Fínsku počas 80. a 90. rokov fungovali v drvivej väčšine na školách tradičné metódy vzdelávania. Napríklad výskumníci analyzovali zvukové záznamy vo Fínsku z konca 80. rokov a prišli k záveru, že dynamika vyučovania v triedach sa za posledných 50 rokov prakticky nezmenila- učiteľ v triede hovoril viac ako 2/3 času a žiaci zvyčajne dávali krátke odpovede na učiteľove otázky. V zhrnutí výskumníci dodali, že fínske triedy boli „pustatina nie len pre inteligenciu detí, ale aj pre ich emócie“⁶.

Dokonca ešte v polovici 90. rokov, keď skupina britských výskumníkov navštívila fínske školy, našli žiakov učiť sa „riadok po riadku, čo bolo napísané v učebniciach a v tempe, ktoré určoval učiteľ... Navštevovali sme školu za školou a videli skoro identické vyučovacie hodiny - mohli ste vymeniť učiteľov medzi školami a žiaci by si nevšimli rozdiel. ... Nevideli sme veľa príkladov na deti zameraného vzdelávania alebo samostatného učenia sa“⁷.

Do týchto pustatín, kde žiaci ticho pasívne prijímali vedomosti, chodili skoro dekádu aj „zlatí fínski žiaci“, ktorí v roku 2000 dosiahli vek 15 rokov a zúčastnili sa testovania PISA. Keď však počas nasledujúcej dekády začali Fínsko navštevovať vzdelávací turisti, tí sa často pýtali len na veci, ktoré vopred hľadali a počuli o nich⁸. Alebo prinajlepšom na veci, ktoré sa v tom čase začínali realizovať na vybraných školách. Oveľa triezvejší a realickejší prístup by však vyžadoval hľadať faktory, ktoré stáli za vzostupom fínskeho školstva, nie to, čo sa tam odohrávalo, keď boli na vrchole.

A presne toto spravil výskumník Gabriel Heller Sahlgren v štúdiu Real Finnish Lessons - The True Story of an Education Superpower (Skutočná Fínska Lekcia: Pravdivý príbeh vzdelávacej supervelmoci). V nej sa pozrel na výsledky žiakov v dlhšom časovom horizonte a zistil, že k najväčšiemu zlepšeniu študentov došlo ešte počas fungovania starého, nereformovaného systému. A že naopak, keď začali v praxi fungovať nové praktiky, začali kvality fínskych žiakov upadať. Tento obrázok sa mu potvrdil, či už sledoval vývoj fínskeho národného testovania, medzinárodného testovania TIMSS, alebo výsledky 18 - 20-ročných vojakov. Toto všetko boli testovania, ktoré sa realizovali ešte dekády pred rokom 2000, keď prišla PISA. A tieto testovania ukazujú vzostup výsledkov fínskych žiakov ešte v čase, keď bolo progresívnych metód na fínskych školách ako šafranu.

Ešte novšiu štúdiu, ktorá zachytáva aj testovanie PISA z roku 2015 publikovali výskumníci z Helsinskej univerzity v roku 2020. Z jej záverov vyplýva, že deti ktoré sa vzdelávali na školách, kde fungovali viac progresívne metódy a deti si mohli riadiť svoje vlastné vzdelávanie, dosiahli horšie výsledky v PISA, než deti, ktoré navštevovali viac tradičné školy. To by nemusel byť problém. Koniec koncov, sami Fíni často tvrdia, že PISA nie je ideálna metrika merania kvality vzdelávacieho systému. Problém však spočíva v tom, že v PISA nielenže klesá priemerný fínsky žiak, ale tento efekt bol ešte výrazne silnejší pri chudobnejších deťoch zo znevýhodneného prostredia⁹ (k podobným záverom prichádza aj OECD)¹⁰. Tí istí autori odhalili negatívny vplyv využívania informačných technológií vo fínskych školách, čo je momentálne ďalšia populárna politika na Slovensku v rámci „informatizácie školstva“ v Pláne obnovy¹¹.

Z tohto všetkého vyplýva, že fínski žiaci nedosahovali vysoko nadpriemerné výsledky na začiatku tisícročia vďaka ich novému systému. To jednoducho nemôže byť pravda, keďže ten nový systém ešte nebol v praxi rozšírený. A keď začali zo školstva vychádza žiaci, ktorí už kompletne prešli vzdelaním v reformovanom školstve, tak začali ich výsledky v PISA testovaniach klesať.

Táto interpretácia je vo Fínsku niektorými odborníkmi prijímaná a vyvoláva obavy ohľadom ďalšieho vývoja výsledkov žiakov, keďže progres v implementovaní konštruktivistického prístupu ku vzdelaniu sa na školách nezastavil. Napríklad vo Fínsku sa počas posledných rokov postupne prechádza od zdôrazňovania predmetovej výučby k multidisciplinárnemu prístupu a „na fenoménoch založenému vzdelávaniu“¹².

3 Ďalšie vysvetlenia úspechu Fínska z prelomu tisícročia

Interpretovať výsledky žiakov v medzinárodnom testovaní PISA ako výsledok kvality fungovania školstva je samé o sebe veľké zjednodušovanie.

V národných testovaniach je bežné, že kvalita škôl a učiteľov sa nehodnotí jednoduchým porovnaním výsledkov ich žiakov, ale ich pridanou hodnotou. Dôvodom je, že rôzne školy a rôzni učitelia začínajú s rôzne nadanými deťmi v rôznych podmienkach, a bolo by nepresné porovnávať ich výkony jednoduchým porovnaním výsledkov ich žiakov. Preto sa pri školách a učiteľoch porovnáva to, koľko svojimi vzdelávacími službami prispeli k zlepšeniu žiakov za určité časové obdobie.

Pri medzinárodných testovaniach sa však na tento princíp akosi zabúda a zjednodušene sa prisudzuje vysoká kvalita školstva krajinám s výbornými výsledkami, a naopak, nízka kvalita krajinám s podpriemernými výsledkami. Pritom na výsledky detí majú výrazný vplyv aj ďalšie faktory, medzi ktoré patrí napríklad kultúra v širšom slova zmysle.

Z toho vyplýva, že keby sme aj predpokladali, že reformy fínskeho školstva mu priniesli výborné výsledky v testovaniach PISA, tak to neznamená, že podobné reformy rovnako pomôžu aj slovenskému školstvu. V tejto časti sa pozrieme na špecifiká fínskej kultúry, ktoré majú výrazný vplyv na výsledky fínskych detí v testovaniach bez ohľadu na to, ako (ne)funguje školstvo. A zároveň ide o špecifiká, pri ktorých nemôžeme očakávať, že sú jednoducho prenositeľné do inej krajiny. Kultúra je veľmi pomalý a zotrvačný evolučný fenomén, ktorý sa dá len ťažko reformovať alebo nebudaj priamo riadiť/meniť prostredníctvom reforiem.

Učitelia ako hrdinovia

Prvým kultúrnym špecifikom, ktorý má priamy vplyv na výsledky fínskych žiakov, je kvalita učiteľského zboru. Povolanie učiteľa sa vo Fínsku teší vysokej prestíži. V prieskume OECD, TALIS 2018, skoro 60 % fínskych učiteľov odpovedalo, že spoločnosť si váži ich profesiu učiteľa - najviac v celej Európe. Slovensko bolo v tomto ukazovateli na opačnom konci rebríčka - menej než 5 % slovenských učiteľov malo pocit, že si spoločnosť váži ich prácu¹³.

Na Slovensku sa zvykne spájať otázka učiteľskej prestíže s otázkou ich platového ohodnotenia. Fínsko je dobrý príklad toho, že to zďaleka nie je také jednoduché a priamočiare. Napriek tomu, že v medzinárodnom porovnaní zarábajú fínski učitelia nadpriemerné mzdy, vo Fínsku je ich nedostatočné ohodnotenie diskutovaná téma. V roku 2021 tam bol publikovaný prieskum, podľa ktorého 6 z 10 fínskych učiteľov zvažuje odchod z profesie z dôvodu vysokej pracovnej záťaže a nízkeho platu¹⁴. Keď sa pozrieme na platy fínskych učiteľov cez prizmu priemernej mzdy v hospodárstve (106 %), tak nie sú tak výrazne ďaleko pred tými slovenskými (103 %)¹⁵.

Vysoká prestíž učiteľov je vo fínskej kultúre dlhodobá a hlboko zakorenená z viacerých historických dôvodov. Učitelia hrali dôležitú úlohu pri mnohých fázach budovania národa a pri boji proti agresorom z okolitých krajín. Stať sa učiteľom bolo vo Fínsku vnímané ako heroický čin. Učitelia boli nazývaní „sviečkami národa“. Pomáhali budovať neexistujúcu národnú kultúru vo fínčine a bojovali proti snahám o porušenie na začiatku 20. storočia. Školy sa stali priestorom odporu proti ruskej ríši. Dôležitú úlohu mali učitelia aj počas 2. svetovej vojny. Túto historickú skúsenosť je zaujímavé dať do kontrastu s tým, akú úlohu hrali učitelia v Československu po roku 1968.

Povolanie učiteľa bolo navyše vo Fínsku na začiatku 20. storočia určené len pre tých najlepších z najlepších. Človek, ktorý chcel študovať za učiteľa, musel prejsť vstupnými skúškami, ktoré trvali niekoľko dní a zahŕňali lekársku prehliadku, osobné pohovory a viaceré testy. Prijatí boli v závere len tí najlepší, a tí si potom museli

neustále udržiavať výborné študijné výsledky a zároveň boli na nich kladené vysoké morálne a etické nároky. Študenti študujúci za učiteľov mali napríklad prísne zakázané fajčiť alebo navštevovať tanečné zábavy a museli sa slušne obliekať aj mimo vyučovania. Kto tieto pravidlá porušil, musel školu opustiť. Niektoré z týchto drakonických pravidiel boli platné do polovice 20. storočia, keď sa vzdelávali učitelia, ktorí neskôr o 40 rokov vychovali "zlatú fínsku mládež" v PISA testovaní¹⁶.

Výberové sito pre potenciálnych učiteľov však vo Fínsku funguje dodnes. V prvom rade je to výsledok zatvárania menších, po krajine roztrieštených kolégíí a fakúlt, kde učitelia absolvovali 2 - 3 roky praktického vyučovania. Na konci 70. rokov prebehla reforma, kedy boli 4/5 týchto menších škôl zatvorené, a vyučovanie učiteľov sa presunulo na plnohodnotné univerzity, kde učitelia povinne absolvovali magisterské štúdium. Niektorí označujú túto reformu z roku 1979 za jeden z dôvodov úspechu fínskych žiakov, ale väčšina učiteľského zboru zo začiatku tretieho tisícročia získala vzdelanie ešte pred reformou a nová generácia ich úplne vystriedala až v nasledujúcich dvoch dekádach. To sú dôvody, prečo podľa fínskeho profesora pedagogiky Jarkka Hautamakiho z Helsinskej Univerzity „zmeny vo vzdelávaní učiteľov nemôžu byť vysvetlením výsledkov zo začiatku tretieho tisícročia“¹⁷.

Každopádne, proces výberu budúcich učiteľov ostáva vo Fínsku veľmi selektívny. V súčasnosti sa na vybranú pedagogickú univerzitu dostane len jeden z desiatich záujemcov¹⁸. U nás je situácia opačná a na vysokých školách máme výrazne viac voľných miest, než koľko sa hlási študentov.

Mentalita a zvyky Fínov

Ďalším dôležitým špecifikom fínskej kultúry je mentalita Fínov, ktorou nezapadajú medzi ostatné severské krajiny. Sociológovia a odborníci na národnostné charakteristiky sa zhodujú, že fínska kultúra je silno autoritatívna, vysokú hodnotu má poslušnosť a kolektívna mentalita. To sú podobné vlastnosti ako tie, ktoré charakterizujú východoázijské krajiny ako Japonsko, Južná Kórea alebo Hong Kong. To sú zároveň krajiny, ktoré tiež dosahujú špičkové výsledky v testoch PISA. Fínsko v minulosti dokonca nosilo prezývku „Japonsko severu“, a má s ním skutočne veľmi podobnú trajektóriu ekonomicky aj kultúrne¹⁹.

Oproti obyvateľom ostatných severských krajín sú Fíni výrazne introvertní a tichí ľudia, ktorí preferujú činy pred rečami. Medzinárodné porovnania extrovertnosti zaradzujú Fínsko na úplný chvost v Európe a dosahujú v zásade podobné výsledky, ako spomínané Japonsko, Južná Kórea a Hong Kong. Táto mentalita sa prenášala aj do škôl a tried, kde výskumy v minulosti ukázali, že vzťah žiaka a učiteľa bol vo Fínsku chladnejší, konzervatívnejší, učitelia si udržiavali odstup od žiakov a vystupovali skôr ako autority. Znova niečo, čo je bežné v východoázijských krajinách. Postupne sa však začali v treťom tisícročí tieto charakteristiky Fínov, ich detí a atmosféra na školách meniť²⁰.

Za ďalší z dôvodov, prečo si Fíni tak dlho udržali výborné výsledky v testovaniach, sa označuje tzv. efekt bohatstva. Fínsko bola ešte do polovice 20. storočia relatívne slabo hospodársky rozvinutá krajina. V roku 1945 približne 2/3 Fínov pracovali v pôdohospodárstve a lesníctve. A ich HDP na obyvateľa dosahovalo v tom čase výšku 60 % HDP na obyvateľa Švédska a Dánska. Fínsko tak prešlo ekonomickým rozvojom až relatívne neskôr v 20. storočí. A práve toto je obdobie, ktoré koreluje s výrazným zlepšovaním výsledkov žiakov v školách. Hypotéza efektu bohatstva hovorí, že v čase, keď sa chudobnejšia krajina stáva bohatšou, tak medzi deťmi a mladými ľuďmi existuje vysoké hodnotenie vzdelávania a hon za výbornými výsledkami. S tým ako následne vyrastá nová generácia v už bohatej krajine, toto hodnotenie a túžba po vzdelaní s „vysokou návratnosťou“ upadá.

Fínsko je taktiež extrémne homogénna krajina, kde je len minimum imigrantov. To sú faktory, ktoré v porovnaní s inými krajinami uľahčujú vzdelávanie detí a zároveň zvyšujú priemerné výsledky v rámci testovania PISA. Imigranti v európskych krajinách majú totižto bežne relatívne nižšie výsledky ako domáce

obyvateľstvo. Niektorí odborníci preto vidia za poklesom výsledkov PISA vo Fínsku aj rastúci počet imigrantov, ktorý sa medzi rokmi 2006 a 2012 zdvojnásobil. Problém s touto interpretáciou je, že imigranti stále tvoria len zanedbateľnú časť celkovej populácie. Okolo 3 % v roku 2012 (5,8 % v roku 2018). A výskum ukazuje, že vyšší počet imigrantov znížil výsledky medzi rokmi 2006 a 2012 o približne 1,7 bodu, čo vysvetľuje len 6 - 9 % celkového poklesu, ktorý sa medzi týmito rokmi udial²¹. Napriek rastúcemu podielu imigrantov sa fínskemu školstvu nedarí ich adekvátne vzdelávať a rozdiely v ich výsledkoch oproti domácim žiakom ostávajú výrazné²².

Ďalším špecifikom fínskej kultúry, možno spojený s dlhými nocami, je vysoký dopyt po knihách a čítaní. Fínsko je označované za „čitateľskú supervelmoc“ a má jeden z najväčších počtov požičaných kníh z knižnice na obyvateľa na svete²³. K tomu je potrebné pripočítať, že 77 % Fínov si kúpi aspoň jednu knihu ročne²⁴. Čítanie je pre Fínov najpopulárnejšia aktivita, ktorú môžu robiť vo voľnom čase²⁵. Avšak táto kultúra čítania postupne upadá. V roku 2002 dokázalo 25 % Fínov prečítať 10 kníh v priebehu pol roka. O 15 rokov neskôr tento podiel poklesol na 13 %²⁶. Taktiež množstvo času, ktoré mladí Fíni strávia čítaním, kleslo skoro na polovicu za posledných 20 rokov²⁷. Tento pokles sa ukazuje aj v dátach PISA z roku 2018, keď bolo Fínsko medzi tromi krajinami s najväčším prepadom v záujme o čítanie²⁸.

4 Ďalšie problémy Fínskeho školstva

Problémy fínskeho školstva nekončia len pri prepade celkového počtu bodov v PISA testovaní. Problémom je napríklad aj rastúci rozdiel vo výsledkoch medzi dievčatami a chlapcami. V poslednom testovaní malo Fínsko najväčší rozdiel medzi pohlaviami v čitateľskej gramotnosti zo všetkých 79 krajín²⁹. Ten rozdiel je taký veľký, že v testovaní z roku 2012 to boli dievčatá s 556 bodmi, ktoré vytiahli fínsky priemer na 524 bodov (3. miesto v OECD), pričom fínski chlapci dosiahli len 494 bodov, čo bolo pod medzinárodným priemerom 496 bodov³⁰. Vo Fínsku každý piaty chlapec dosahuje najnižšiu úroveň čitateľskej spôsobilosti, čo znamená, že je negramotný. Ide často o chlapcov, ktorí žijú mimo miest v menších dedinách a tento fenomén má už aj svoj názov, ide o tzv. Jokkmokk efekt³¹.

Taktiež sa začínajú skloňovať problémy s vplyvom socio-ekonomického statusu žiakov na vzdelanie. Toto je ukazovateľ, v ktorom je Fínsko dlhodobo považované za premianta. Dnes odborníci vo Fínsku volajú na poplach kvôli zhoršujúcim sa výsledkom hlavne u slabších žiakov, ktorých podiel sa za posledných 10 rokov zvýšil³². A zároveň sa výrazne zhoršili výsledky žiakov v najnižšom decile (desatina najslabších žiakov). Tieto dva efekty spôsobili, že vo vplyve socio-ekonomického statusu na výsledky žiakov sa Fínsko dostalo na úrovne priemeru OECD. Taktiež sa ukazuje, že zázemie fínskych detí hrá dôležitú rolu pri pokračovaní vo vyššom vzdelávaní³³. Celkovo majú mladí ľudia vo Fínsku problém nájsť si zamestnanie alebo ísť po strednej škole ďalej študovať, a až tretina ľudí vo veku 15 - 24 rokov poberá nejakú formu dávky v nezamestnanosti, čo je druhý najväčší podiel v OECD³⁴.

Rovnako v medzinárodnom hodnotení spokojnosti žiakov so školami nedosahuje fínske školstvo pozitívne výsledky. V hodnotení WHO (Svetovej zdravotníckej organizácie) bol podiel 11-, 13- a 15-ročných fínskych žiakov, ktorí „sa veľmi tešia do školy“ výrazne podpriemerný. Dokonca nižší než máme na Slovensku. A naopak, relatívne vysoký podiel žiakov (52 %) a žiačok (73 %) vo Fínsku uvádza, že „sa cítia pod tlakom školy“³⁵. Toto potvrdzujú aj správy z fínskych médií o rastúcom počte starších žiakov, ktorí v škole vyhoreli kvôli rastúcemu stresu a vyčerpaniu³⁶. Univerzita Helsinky spravila prieskum medzi 1 300 žiakmi stredných škôl a zistila, že skoro pätina sa považuje za vyhorených a skoro polovica pod stresom³⁷. Tento negatívny obrázok potvrdzuje aj skutočnosť, že Fínsko má výrazne nadpriemernú mieru samovrážd detí³⁸. Na začiatku 90. rokov

bolo Fínsko v tomto ukazovateli dokonca na druhom mieste v rámci OECD, ale v nasledujúcich dvoch dekádach postupne klesá³⁹. Na druhej strane, v OECD prieskume, kde zisťovali u žiakov „spokojnosť so životom“ a či cítia, že ich život má zmysel, dosahovali fínski žiaci mierne nadpriemerné výsledky⁴⁰.

Na Slovenskú sa s (ne)kvalitou školstva zvykne spájať aj problematika hlasovania mladých ľudí v demokratických voľbách. Viaceré prieskumy a simulované voľby ukazovali, že mladí ľudia na Slovensku často preferovali populistické a nacionalistické strany ako ĽSNS⁴¹. Táto skutočnosť sa zvykla dávať za vinu nekvalitnému vzdelávaniu. Keď sa však pozrieme do Fínska, tak uvidíme v zásade veľmi podobný obrázok volebných preferencií mladých ľudí. Lokálna populistická a nacionalistická strana „Finns Party“ sa teší najväčšej popularite medzi mladými ľuďmi vo veku od 15 do 29 rokov.

5 Záver a odporúčania

Prvým pravidlom finančnej gramotnosti je nikdy nevsádzať všetko na jednu kartu, ale diverzifikovať. Niečo podobné by malo platiť aj pri vzdelávacom systéme. Predovšetkým keď je vsádzajúcim centrálny orgán štátu a následky jeho rozhodnutia budú niestí stovky tisíc detí a desaťtisíce učiteľov po celom Slovensku. Vo svete existuje množstvo príkladov, kedy sa skupina odborníkov na školstvo rozhodla pre určitý prístup vo vzdelávaní a ten následne viedol k preukázateľne výrazne horším výsledkom žiakov.

Známy je príklad z Kalifornie, kde v 80. rokoch odborníci presadili progresívne metódy učenia sa čítať. Tradičný fonetický prístup (Phonics approach), ktorý učí deti postupne vyslovovať písmená a kombinácie písmen nahradil tzv. celistvý jazykový prístup (Whole language approach). Ten predpokladal, že čítanie sa deti učia prirodzene rovnako ako hovorenie a teda stačí ich vystavovať vhodným čitateľským materiálom, z ktorých sa naučia čítať priamo celé slová. Po dekáde výrazného zhoršovania čitateľskej gramotnosti kalifornských detí sa od tohto prístupu v roku 1995 ustúpilo. Dnes existuje pomerne silný konsenzus, že fonetický prístup je efektívnejší ako celistvý⁴³.

Ďalším príkladom je odklon provincie Quebec v Kanade na začiatku tisícročia od tradičných metód vo vyučovaní matematiky k progresívnym. Vďaka tomu, že táto reforma bola povinná v Quebecu pre všetky verejné aj súkromné školy, pričom zvyšok Kanady pokračoval v tradičnom vyučovaní, vznikol prirodzený experiment, ktorý mohli vyhodnotiť vedci. Výsledkom reformy bol výrazný prepad výsledkov v domácich aj medzinárodných testovaniach u všetkých skupín žiakov od tých najslabších po tých najlepších v priebehu niekoľkých rokov od ich vystavenia novým metódam⁴⁴.

Poučením z týchto príkladov (vrátane toho fínskeho) je varovanie verejnej politiky pred náhlym, jednosmerným a plošným zavedením nejakého nového prístupu vzdelávania do školstva. Napriek argumentom a presvedčeniu odborníkov na pedagogiku sa môže v budúcnosti ukázať, že navrhované metódy a prístupy nie sú optimálne pre všetky deti vo všetkých podmienkach.

Preto navrhujeme namiesto centrálného experimentovania z ministerstva zaviesť možnosť decentralizovaného experimentovania na úrovni zriaďovateľov a škôl. Teda umožniť v rámci školstva paralelné fungovanie širokej škály vzdelávacích prístupov. V zahraničí takýto prístup viedol k vzniku a rozširovaniu pestrej škály úspešných typov škôl a prístupov k vzdelávaniu. A to od rôznych progresívnych škôl typu waldorfských, Sudbury či Summerhill⁴⁵, až po veľmi striktné a tradičné školy známe ako „No excuses“⁴⁶.

Tieto rôznorodé školy sa môžu špecializovať pri výbere svojich manažérov, učiteľov a zamestnancov, ktorí sú stotožnení a zapálení pre daný typ výučby a celkovú filozofiu školy. A rovnako na strane dopytu budú rôzne školy vyhľadávať rôzni rodičia a žiaci, ktorí preferujú dané metódy aj s ich výsledkami, resp. prípadnými následkami. To je veľký rozdiel oproti situácii, keď sú poskytovatelia aj žiaci/študenti nútení vtesnať sa do jedného šíku oficiálne, centrálna a plošne stanoveného prístupu k vzdelávaniu.

Konkrétnymi príkladmi dobrej praxe zo zahraničia, ktoré umožnili zaviesť do školstva decentralizované experimentovanie, sú rôzne typy tzv. autonómnych škôl. Tie v posledných dekádach vznikli vo viacerých štátoch, napríklad Friskolor vo Švédsku, Free Schools v Anglicku, Independent Public School v Austrálii, Partnership Schools na Novom Zélande, alebo Charterové školy v USA. Ešte komplexnejším prístupom je vytvorenie celého paralelného systému školstva napríklad vo forme Eduvolúcie, ktoré sa formuje v SR⁴⁷.

Takýto prístup má oproti centralizovanému viaceru výhod:

- prípadné chyby v rozhodnutiach pri výbere metód a prístupu neprinesú negatíva pre všetky deti, učiteľov a riaditeľov na Slovensku,
- nemusíme čakať roky a dekády na jednu reformu, ale mnohé môžu prebiehať paralelne vedľa seba,
- vzniká priestor na postupné, evolučné vylepšovanie rôznych prístupov k vzdelávaniu
- nositelia týchto zmien a prístupov vo vzdelávaní nesú priamu zodpovednosť za ich úspech aj neúspech, na rozdiel od úradníkov a politikov z centra

Cieľom by mala byť reforma školstva, ktorá nespočíva v presnom zedefinovaní správneho prístupu k vzdelávaniu, ale vo vytvorení inštitucionálnych podmienok, ktoré umožnia vznik kvalitných riešení zdola. Nepotrebujeme správny výsledok, ale funkčný algoritmus, ktorý bude schopný generovať správne výsledky v rýchlo sa meniacom prostredí.

Zdroje

1. <https://www.minedu.sk/navsteva-ministerky-skolstva-sr-m-lubyovej-vo-finsku/>
<https://www.minedu.sk/statna-tajomnicka-olga-nachtmannova-rokovala-s-finskou-delegaciou/>
<https://www.skolskyportal.sk/reformy-skolstva/do-skol-prichadza-historicka-reforma-vzorom-je-finsko>
2. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/37478/978-951-39-3038-7.pdf?sequence=1>
Vällijärvi, J., Kupari, P., Linnakylä, P., Reinikainen, P., Sulkunen, S., Törnroos, J., & Arffman, I. (2007). The Finnish success in PISA—And some reasons behind it 2. PISA 2003. Jyväskylä: Finnish Institute for Educational Research; <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3038-7>
3. <https://www.economist.com/international/2019/12/05/pisa-results-can-lead-policymakers-astray>
4. <https://factsmaps.com/pisa-2018-worldwide-ranking-average-score-of-mathematics-science-reading/>
<https://www.oecd.org/pisa/PISA%202018%20Insights%20and%20Interpretations%20FINAL%20PDF.pdf>
5. Sahlberg, Finnish lessons 2.0: what can the world learn from educational change in Finland?
https://books.google.sk/books/about/Finnish_Lessons.html?id=oB5hAgAAQBAJ&redir_esc=y
6. Matti Leiwo, Jorma Kuusinen, Päivi Nykänen, Minna-Ritta Pöyhönen, "Kielellinen vuorovaikutus opetuksessa ja oppimisessä II: peruskoulun luokkakeskustelun määrällisiä ja laadullisia piirteitä", Report no. 3, Institute for Educational Research, University of Jyväskylä, 1987. See Ingrid Carlgren, Kirsti Klette, Sigurjón Mýrdal, Karsten Schnack, and Hannu Simola, "Changes in Nordic teaching practices: from individualised teaching to the teaching of individuals", Scandinavian Journal of Educational Research 50, no. 3 (2006): 301–326. 128 Quoted in Carlgren, Klette, Mýrdal, Schnack, and Simola, "Changes in Nordic teaching practices: from individualised teaching to the teaching of individuals", p. 314.
7. Nigel Norris, Rita Asplund, Barry MacDonald, John Schostak, and Barbara Zamorski, "An independent evaluation of comprehensive curriculum reform in Finland", Report, National Board of Education, Helsinki, 1996, p. 29 and p. 85.
<https://www.economist.com/international/2019/12/05/pisa-results-can-lead-policymakers-astray>
8. <https://www.cambridgeassessment.org.uk/Images/207376-finnish-fairy-stories-tim-oates.pdf>
9. https://www.researchgate.net/publication/345016709_Student-oriented_teaching_practices_and_educational_equality_a_population-based_study
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/320436/saarinen_aino_dissertation_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y
10. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0191491X15300286>
11. https://www.researchgate.net/publication/349610902_The_Use_of_Digital_Technologies_at_School_and_Cognitive_Learning_Outcomes_A_Population-Based_Study_in_Finland
12. <https://voicesineducation.com/2018/04/26/demystifying-the-finnish-education-system-part-ii-is-finland-abolishing-school-subjects/>
13. OECD: TALIS 2018 Results (Volume II) : Teachers and School Leaders as Valued Professionals, 2020;
<https://www.oecd.org/publications/talis-2018-results-volume-ii-19cf08df-en.htm>

14. <https://www.etui.org/news/6-10-teachers-finland-consider-leaving-job-because-heavy-workload-and-low-salaries>
<https://yle.fi/news/3-10205525>
15. <https://iness.sk/sites/default/files/pictures/skolstvo-jackpot2020.pdf>
16. <https://schoolleadership20.com/forum/topics/teacher-education-in-finland-what-are-finnish-teachers-made-of-by>
17. Real Finnish Lessons - The True story of an education superpower - Gabriel Heller Sahlgren (PDF)
<https://cps.org.uk/wp-content/uploads/2021/07/150410115444-RealFinnishLessonsFULLDRAFTCOVER.pdf>
18. Pasi Sahlberg, "Education policies for raising student learning: the Finnish approach", *Journal of Education Policy* 22, no. 2 (2007): 147171;
CHOI, Amy S.: What the best education systems are doing right, 2014; <https://ideas.ted.com/what-the-best-education-systems-are-doing-right/>
19. Real Finnish Lessons - The True story of an education superpower - Gabriel Heller Sahlgren (PDF)
<https://cps.org.uk/wp-content/uploads/2021/07/150410115444-RealFinnishLessonsFULLDRAFTCOVER.pdf>
20. Real Finnish Lessons - The True story of an education superpower - Gabriel Heller Sahlgren (PDF)
<https://cps.org.uk/wp-content/uploads/2021/07/150410115444-RealFinnishLessonsFULLDRAFTCOVER.pdf>
Richard Lynn and Terence Martin, "National differences for thirtyseven nations in extraversion, neuroticism, psychoticism, and economic, demographic and other correlates", *Personality and Individual Differences* 19, no. 3 (1995): 403-406.
Kirsti Klette, Ingrid Carlgren, Jens Rasmussen, and Hannu Simola (eds.), "Restructuring Nordic teachers: analyses of interviews with Danish, Finnish, Swedish, and Norwegian teachers", Report no. 3, Institute of Educational Research, University of Oslo, 2002.
21. Giorgio Brunello and Lorenzo Rocco, "The effect of immigration on the school performance of natives: cross country evidence using PISA test scores", *Economics of Education Review*, 32 (2013): 234-246
22. https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-030-59031-4_6.pdf
23. <https://minedu.fi/documents/1410845/4150031/Library+services/65df0ce2-685f-4c3c-9686-53c108641a5c/Library+services.pdf>
24. <https://publishingperspectives.com/2012/10/finland-where-reading-is-a-superpower/>
25. <https://finland.fi/facts-stats-and-info/what-do-people-in-finland-do-in-their-free-time/>
26. https://www.stat.fi/til/vpa/2017/03/vpa_2017_03_2019-04-25_kat_001_fi.html
27. <https://lukukeskus.fi/en/facts-about-reading-in-finland/>
28. https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-030-59031-4_6.pdf
29. <https://yle.fi/news/3-11100956>
30. <https://www.brookings.edu/research/girls-boys-and-reading/>
31. https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-030-59031-4_6.pdf

32. <https://yle.fi/news/3-11160051>
33. https://yle.fi/uutiset/osasto/news/all_points_north_53_how_equitable_is_finlands_higher_education_system_anyway/10777351
34. https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/investing-in-youth-finland_1251a123-en#page11
35. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/332104/9789289055017-eng.pdf>
36. <https://www.ts.fi/uutiset/4160670>
37. <https://yle.fi/news/3-10516159>
38. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5912485/>
39. https://www.oecd.org/els/family/CO_4_4_Teenage-Suicide.pdf
40. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/c414e291-en.pdf?expires=1649061702&id=id&accname=quest&checksum=C1160E88D18EC9794085B1400F621DA5>
41. <https://dennikn.sk/1667913/ak-by-vo-volbach-volili-len-mladi-ludia-do-30-rokov-vyhral-by-kotleba/>
<https://slovensko.hnonline.sk/873190-mladi-slovaci-do-40-rokov-podporuju-najviac-kotlebovcov-ukazala-studia>
42. https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/helsinki-populist-finns-party-most-popular-among-young-people/
43. https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20130323020129/https://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/RR711_.pdf
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1017/edp.2020.14?journalCode=rdvp20>
44. https://www.parisschoolofeconomics.eu/IMG/pdf/reforme_paperv11-2.pdf
45. https://www.martinus.sk/?ultem=224046&gclid=Cj0KCQjwplmTBhCmARIsAKr58cyv3AHIAE5UPyEOai89KckfQOHH9ChTNNocLI6WUdzsdHnk8ZQAzkaAgb-EALw_wcB
46. <https://www.amazon.com/How-Other-Half-Learns-Excellence/dp/0525533737>
47. <https://www.eduvolucia.sk/>

O autorovi

Róbert Chovanculiak do INESS nastúpil po predchádzajúcej spolupráci v roku 2015. Pracovné skúsenosti predtým nadobudol aj ako analytik v Národnej agentúre pre rozvoj malého a stredného podnikania. Vo svojom výskume sa venuje fungovaniu verejného sektora, internetovým technológiám a školstvu. Je autorom knihy „*Pokrok bez povolenia - Ako zdieľaná ekonomika, crowdfunding a kryptomeny menia svet*“.

Vydal: INESS - Inštitút ekonomických a spoločenských analýz

www.iness.sk

Autor: Róbert Chovanculiak

Grafický dizajn: INESS

Rok vydania: 2022

Kontakt:

Róbert Chovanculiak

robert.chovanculiak@iness.sk

